

УДК 94 (438)

Дарина Блохин

БАД ЕМС. РОЛЬ ПРОФ. ЮРІЯ БЛОХИНА У СПОРУДЖЕННІ МЕМОРІАЛЬНОЇ ТАБЛИЦІ ПРОТИ РОСІЙСЬКОГО МОВНОГО ГЕНОЦИДУ

До 140-ї річниці підписання ганебного указу Олександром II в Бад Емсі про заборону української мови і друку

У статті описані події, пов'язані з відкриттям меморіальної таблиці у м. Бад Емсі проти російської мовної політики щодо української культури, приуроченої 100-літтю Емського указу Олександра II. Окреслена роль у її спорудженні Юрія Блохина та українських діаспорних товариств.

Ключові слова: Емський указ, Олександр II, меморіальна таблиця, українська мова, українська діаспора.

Прошло 140 років з тих пір, як російським царем Олександром II у Бад Емсі 30 травня 1876 року був підписаний ганебний указ про заборону української мови і друку. Такі дати в історії української культури не можна забувати. Особливо в нинішній час, коли російська мова поширюється в установах і вищих навчальних інституціях України. Керівники уряду, вчені, молодь повинні пам'ятати гіркий час для нашого народу, і не допустити повторення мовного геноциду в Україні. У країні повинна бути одна державна мова – українська. Це не означає, що інші мови треба заборонити. Ні, ми не за це голосуємо. Ми проти повторення минулої долі державної української мови, культури в Україні. Звернемося до історії заборони української мови і друку та подій, які відбувалися в місті Бад Емс в Німеччині та ролі професора Ю. Бойка-Блохина у встановленні першої ганебної дошки Емському указу Олександра II 1876 року. В 1870-роках Ю. Бойко-Блохин був змушений щороку їздити в Бад Емс на лікування.

Бад Емс – невеличке місто, яке розташоване по обох берегах річки Лан, має багато цікавих історичних пам'яток. Воно утримується прибутками від лікування тисяч курортників. Колись були дуже гарні часи: на високому рівні музичні концерти місцевої капели, знаменита архітектура міста. Курорт має прекрасні відгуки з усього світу. Мешканці Бад Емсу є великими патріотами міста, і їм є чим пишатися. У місті є Архів Музей. Тут зустрічалися видатні особистості: музиканти, політики, і цим гордилися бадемці. Але крім місцевого патріотизму, бадемці були ще й російськими патріотами. Адже тут жив і лікувався від душевних проблем М. Гоголь, автор “Шинели” і “Мертвых душ”, про що свідчить меморіальна таблиця на Майнцер штрассе 14 і на Бангофштрассе 9, з написом: “In diesem Hause wohnte der große russische Dichter Nikolai W. Gogol in den Monaten Juni u. Juli 1847. Gestiftet von Erzbischof Georg”.

У Емсі жив і лікувався, за порадою берлінських лікарів, від психічних проблем і легеневої хвороби автор “Преступления и наказания”, шанований німцями російський письменник Федір Достоєвський, якому теж споруджено Меморіальну таблицю, на якій написано: “Im diesem Hause wohnte der russische Schriftsteller Fjodor M. Dostojewskij in den Jahren 1874, 1876 und 1879 während seiner Kuraufenthalt in Bad Ems”. Достоєвський був чотири рази у Бад Емсі: у 1874, 1875, 1876 та в 1879 роках.

Німці, очевидно, дуже його любили, бо на двох будинках, де він жив, споруджено дві таблиці: на Ланштрассе 23 і Бангофштрассе 8.

Бад Емс відвідували й інші російські письменники: Петро В'яземський, Федір Тютчев, Іван Тургенев, Сергій Аксаков, композитор Римський-Корсиков, був і Василь Жуковський та ін. Місцеві бюргери більше хвалилися цими велетнями російської літератури, аніж читали їх твори.

У місті є таблиця, яка сповіщає, що чотири тижні в Бад Емсі жив великий композитор Ріхард Вагнер: “In diesem Hause Villa Diana, genannte Haus, wohnte vom 8. Juni bis zum 7. Juli 1877 Richard Wagner”.

Бад Емс відомий в історії Німеччини через “**Emser Depesche**” (Емську Депешу) – урядову телеграму, надіслану звідти тодішньому прем'єру Пруссії Отто фон Бісмарку, що передувала німецько-французькій війні в 1870–1871 роках, в якій Німеччина здобула перемогу. Цій події була споруджена меморіальна таблиця, яка повідомляла:

“Dieser Gedenkstein bezeichnet Ort und Zeitpunkt der schweren Unterredung zwischen König Wilhelm I. von Preußen und dem französischen Botschafter Graf Benedetti, in deren Verlauf Wilhelm I. die französische Forderung, für alle Zeiten für das Haus Hohenzollern auf die spanische Thronfolge zu verzichten, endgültig ablehnte.

Die telegrafische Unterrichtung seiner Regierung in Berlin und gekürzte Veröffentlichung des Telegrammes durch Reichskanzler von Bismark führte zum Ausbruch des deutsch-französischen Krieges 1870 / 71”.

Бад Емс був улюбленим місцем російської імператорської родини. Про царя Олександра II, його особисте життя, місцеві мешканці знали все докладно. Сюди приїжджали королі з різних країн. Першість, як завжди, належала росіянам: архівні матеріали курортних формулярів Бад Емсу свідчать, що уже у 1817 р. було 10 російських гостей, а в 1821 р. – більше 60, з 1827 р. – більше 100, кількість російських відвідувачів через політичну кризу (російсько-турецької війни 1828–1829 рр., Революції 1848–1849 рр. в Німеччині, Кримської війни 1853–1856 та ін.) збільшувалася і складала більше тисячі кожного року. Їм були потрібні більш комфортні фешенебельні німецькі курорти, ніж курорти на Кавказі чи в Криму. Вперше наступник трону, двадцятирічний Олександр прибув на курорт в Бад Емс у 1838 р. Він проживав у одному із курортних будинків на першому поверсі, де пізніше житиме кайзер Вільгельм I, ім'я якого було написано на шибці вікна (Hans Roth: Nur eine Fensterscheibe. In: Land-Zeitung 16.04.1951). Тут Олександр зустрів принца із Nassau, майбутнього герцога Адольфа і його брата Моріца, і разом вони відпочивали. Його мама-цариця Charlotte писала брату F. Wilhelm IV у 1839 р., що її син Олександр знову мріє поїхати в Бад Емс: “Mein Sohn Alexander, hält Ems in so dankbarem Andenken, dass er... einen Tag dort zubrachte um es wiederzusehen” (GstA 40/ Nr. 28 fasz. II: Charlotte an ihren Bruder Friedrich Wilhelm IV (wohl Wilhelm) 18. / 6. Juni 1839).

У середині червня 1840 р. Олександр знову їздив з мамою до Емсу, де пробув місяць. Після смерті батька у 1855 р., Олександр стає імператором Росії. Починаючи з 1870 р., цар приїжджав щорічно до Бад Емсу. Лише після першого приїзду, як царя, у 1870 р., він поселився у домі “Darmstädter Hof”. Тут, на партері була капела для відправлення православної Служби Божої. Царя супроводжував ескорт із 20 черкесів (kaukasischen Leibgardisten). Починаючи з 1873 р., цар поселявся у домі “Чотири вежі” (“Vier Türme”) (Sarholz: Geschichte, S. 308).

Олександр II запланував збудувати Православну Церкву. Для цього у 1783 р. був вибраний комітет. У 1867 р. цар Вільгельм I запропонував своєму родичу місце для будівництва. Архітектором став Гольдманн із Нассау, шефом призначили Карла Вернера. 15 травня 1876 р. церква св. Олександра була освячена на православної Службі Божій, на якій був присутній також і цар.

Гордо над річкою Лан височів Російський православний собор, виблискуючи позолоченими куполами, в якому замолював свої гріхи цар. Царські часи минули,

але собор залишився святістю європейських росіян, які збиралися тут не тільки для молитов. Церква діє і сьогодні.

Бад Емс був одним із значних російських еміграційних центрів, і слово “росіянин” мало велике значення для бюргерів міста. Тут, через 2 тижні після освячення Церкви, імператор Олександр II підписав указ про заборону української мови і друку.

Професор Юрій Бойко-Блохин рік за роком ходив навколо цих “святинь” російської цитаделі, оглядав царську резиденцію, вислуховував пояснення директорки Архіву-музею Dr. Gertrud Bach про те, як охороняли царя від російських терористів, які хотіли його вбити; заходив у храм візантійської архітектури, бачив там російського єпископа, що приїжджав не то молитись, не то лікуватись; з цікавістю розглядав будинок, в якому жила коханка царя.

І пригадувалися йому слова: “Здесь русский дух, здесь Руссю пахнет” (А. С. Пушкин). І захотілося професорові показати цю фальшиву Русь.

Чим швидше наближався 1976 рік, тим більше у нашого вченого наростало бажання заплямувати царське ім'я таблицею про його брудний вчинок, вивісити її на його помешканні. Директорка музею, яка була членом партії SPD, нічого не знала про Україну, про українську націю, для неї, як і для всіх німців, така нація була невідома. Вона була проти спорудження меморіальної дошки, як і німецькі урядовці. Професор рік добивався дозволу в німецького уряду на її спорудження, ніхто не був зацікавлений у ній. Довелося йому ознайомити німців з історією України, написати праці німецькою мовою.

Спочатку професор Ю. Бойко запропонував колоритну статтю “До століття Емського указу про Бад Емс і царські пригоди в ньому” та вмістив цей есей у журналі “Український історик”, 1976, № 1–4, який пізніше був опублікований у III томі “Вибране”, 1981. Автор використав архіви Бад Емсу і праці про Олександра II, написані С. Татіщевим, М. Корнеловичем, історію переслідувань українського друку Мансветова, праці проф. М. Петрова, М. Лемке, Ф. Савченка, С. Єфремова. Висвітливши події введення в дію указу, який не став законом, але насильно запроваджувався Міністерством Внутрішніх справ. Указ викликав протести в Україні й за кордоном, був перекреслений революцією 1905 р., відродився в роки політичної реакції 1907–1916 рр. і коштував українській культурі величезних втрат.

Підготовка встановлення таблиці вимагала більше року праці й боротьби. Треба було показати перед чужим світом на конкретному прикладі варварські методи боротьби царату з українством, засвідчити, що національний рух українців уже в 1870-х роках серйозно лякав росіян і вимагав з їхнього боку поспішних заходів, бо Бадемська заборона проводилася швидко і була зв'язана з тим, що і в російському війську розвідувальні органи знайшли “бацилу” українського руху. При цьому можна було наголосити на безперервності українських змагань протягом століття, відзначаючи національну революцію 1917–1919 рр., діяльність українських шістдесятників XX ст.

Усе це могло б перекреслити в свідомості західноєвропейської культурної і політичної еліти уяву, що українці “диваки”, “фантасти”, з якими не слід рахуватися. Для українців-емігрантів встановлення Бадемської таблиці мало б також відіграти мобілізуючу роль, відірвати їх від мрій про розкішні автомобілі й спокійні родинні господарства. Дією треба було об'єднати навколо сумного ювілею нашу еміграційну спільноту з різних країн світу. Для цього треба було провести широку інформативну роботу, передусім в українській і зарубіжній пресі... і кошти! Бо без них в Західному Світі нічого не діється. Треба було і некористолюбних ентузіастів, щоб фанатично працювали, а тих, що хотіли б використати ситуацію з власною персональною метою, треба було б не допустити до справи.

Дошка на відзначення століття указу заборони української мови, підписаного Олександром II в Бад Емсі, однозначно була потрібна, бо він спричинив українському народу багато лиха. Окрім цього, відзначення ювілею мало б поліпшити ставлення українського народу до Німеччини.

Із архіву проф. Ю. Блохина видно, як він зумів об'єднати всі українські організації і переконати їх у важливості відзначення 100-річчя підписання Олександром II Емського указу. Ця акція була потрібна, щоб показати німцям справжнє лице російського царизму і продовження цієї політики в радянські часи, яку СРСР перебрав по-спадковості – ненависть до всього українського. З листування професора з керівниками німецького уряду і українськими визначними особами можна познайомитися із моїх книг – “Епістолярна спадщина Ю. Бойка-Блохина. Т. I і Т. II” [4].

Про свій намір професор повідомив керівників світових українських організацій: голову Організації українських письменників (далі – ОУП) “Слово” О. Тарнавського та голову СКВУ М. Плав'юка.

Викликають інтерес листи Ю. Бойка, присвячені боротьбі за українську мову, які він писав упродовж року, щоб одержати дозвіл у німецького уряду на відзначення 100-ліття з дня підписання указу в українській історії та культурі.

Юрій Бойко з ОУП “Слово” відкрив німцям правду щодо нищення російським царизмом історії української культури. Тому фрагментарно подам листування Ю. Блохина з керівниками українських діаспорних організацій, які характеризують його активну діяльність у висвітленні правди про лінгвоцид російського царизму супроти українського народу та його давньої культури.

ОУП “Слово” в США, головою якого на той час був О. Тарнавський та голова СКВУ М. Плав'юк вважали, що заходи до відзначення 100-річчя заборони української мови указом, підписаним 30 травня 1876 р. царем Олександром II у німецькому місті Бад Емс, потрібні й відіграватимуть велику роль у популяризації української справи в світі.

З листа Остапа Тарнавського до Ю. Бойка-Блохина від 21.12.1975 р. дізнаємося: “... Ми відбули попереднього тижня нараду Президії “Слова”, прочитали всі Ваші листи в справі відзначення Емського указу. Президія високо оцінила Ваші заходи в цій справі й пересилає Вам вислови нашої вдячності. Для нас було б великим досягненням, якщо б це вдалося провести в життя. Тож бажаємо дальших успіхів у Ваших заходах. Я мав змогу розмовляти з діючим головою СКВУ п. М. Плав'юком.... Він сказав, що СКВУ зацікавлений у відзначенні цієї дати. Тож справа якоїсь спільної акції не буде трудною, труднощі можуть бути в Німеччині від німецьких властей. Але якусь мирну маніфестацію з промовою, напавне, дозволять” [3]. Ініціативу проф. Ю. Блохина підхопили і вчені за Океаном, що впливає із листа О. Тарнавського до Ю. Блохина від 31.12. 1975 р.: “... 28 листопада 1975 року проф. Ярослав Рудницький вмістив замітку: “Перед сторіччям Емського лінгвоциду”. Промовляючи на святі відзначення річниці Інституту просвіти у Вінніпегу, 15 листопада 1975 року, він згадав, що в наступному році, 1976, українці Вільного Світу відзначатимуть сторіччя лінгвоцидного акту – т. з. Емського указу, яким заборонялося друковане, а то й говорене слово на терені основного поселення українців у Європі, уяремленій Росією, – у “Малоросії”. Емський указ був одним із лінгвоцидних актів на сході Європи, що почалися ще від заборон Петра Першого; через “циркуляр” (Міністра внутрішніх справ. – Д. Б.) Валуєва у 1863 р., указ Олександра II, 1876, і тривають у советській русифікаційній політиці у теперішній час. З цього приводу заходами українських наукових і культурних установ плануються наукові конференції, доповіді, різні видання. Оце повний текст цієї замітки. У цій справі важливо те, щоб була громадська дисциплінованість у діаспорі. Питання пріоритету ініціативи повинно виходити

не від приватної особи, а від інституції. Такою інституцією є “Слово”, а Ви як голова його, є персональним носієм українських організацій. Ставте справу негайно перед СКВУ. Але про відзначення Бадемського указу треба тримати в таємниці, бо не виключено, що Москва може дати наказ Києву поставити таблицю у Бад Емсі, що мовляв тільки завдяки дружній допомозі російського народу в Жовтневій революції ліквідовані наслідки Бадемського указу.... Тож ставайте мотором на терені Північної і Південної Америки.

За згодою СКВУ потрібна спеціальна комісія, Ви маєте бути на чолі її... До складу Комітету на Ваше запрошення мали б увійти: проф. О. Оглоблин, голова УВАН в Нью Йорку і Канадської УВАН; від “Українського історика проф. Л. Винар” від УВУ – проф. Я. Розумний; від НТШ – проф. В. Кубійович; від СКВУ – М. Плав'юк; хтось від “Сучасності” і “Визвольного шляху”. Потрібний Європейський Діловий Комітет, що працював би під сугестіями Загального Комітету. Творення фінансових заходів треба починати уже тепер. Здається, що тільки за Океаном ще можна щось зібрати. Думаю, що за цілість такого складу треба поборотись” [3].

А в листі від 14.01.1976 р. голова ОУП “Слово” О. Тарнавський пише до Ю. Блохину: “... я справді захоплююся і подивляюся Вашою ініціативою і працею у проведенні запланованого відзначення Емського указу. Я вірю, що таки вдасться це діло довести до успішного кінця. Попереднього Вашого листа я зачитав на нашому засіданні “Слова”, і всі з повним визнанням висловилися про Вашу ініціативну роботу. Тепер справді всю цю акцію треба перенести на ширший форум. 6, 7, 8 лютого в Торонто відбудеться Пленарна Сесія СКВУ. По всій правдоподібності я поїду на цю Сесію, і там розгорну Ваш план. Думаю, що вдасться дістати підтримку у СКВУ. Хочу на цій Сесії запропонувати Вас на голову Громадського Комітету для відзначення цієї дати. Ви пропонуєте цей пост мені, але він не для мене. Я думаю, що такий пост повинен очолити український діяч у Німеччині. І Ви на цей пост – вимріяна особа. Між іншим, Ви почали працю, це була Ваша ініціатива, то ж за працю належиться і почесь.....” [3].

Юрій Блохін у листі від 12. 02. 1976 р. до Богдана Стебельського писав: “Насамперед вітаю Вас як нововибраного голову Культурної Ради СКВУ. Бажаю успіхів у Ваших складних обов'язках! Серед навали різних завдань, які стоять перед нами в цьому році, виділяються дві дати: відзначення століття С. Єфремова і століття Емського указу, як одного із ганебних етапів у діяч російського імперіалізму супроти України. Советський уряд промовчує цю дату, бо ж діють аналогічно своїм попередникам-царатові. Якщо на Україну дістанеться вістка, що ми натаврували царську політику русифікації та показали її зв'язок з сучасними заходами Кремля, то це підбадьорить наших земляків на Батьківщині..... Я вперто переконую німецькі політичні чинники, що в політиці коєкзистенції їм треба знайти власний наступальний план. Тепер я особисто натискаю: час, мовляв, у зв'язку із 100-літтям Емського указу, остаточно пустити фарбу. Тому раз у раз пишу, їжджу, проводжу розмови. Я добився обговорення цієї справи німецькими чинниками Бундестагу. А також у площині Ляндестагу ця акція стала актуальною. Але чи я вибору те, що нам потрібно, ще не зрозуміло. Я вимагаю їхнього рішення до 15 березня, щоб добре технічно підготувати акцію під гаслом: “Не зважаючи на заборони” – наявність високих модерних зв'язків сучасної української культури. Це, звичайно, буде мати й політичний ефект, мене підтримують президент Я. Стецько, голова ЦПУН А. Мельник, проф. В. Янів та ін. Прошу не робити висновків, що я хотів би очолити Комітет підготовки. Моє завдання куди скромніше: подолати перешкоди з німецького боку. Добре, що моїх нервів вистачає на переговори з німцями” [3].

Із листа голови Культурної Ради СКВУ від 12. 03. 1976 р. з Торонто до Юрія

Бойка-Блохина довідується про загальну підтримку його акції прогресивним українством і, що його план проведення акції в Бад Емсі обговорено на Пленарному засіданні Ради у справі культури СКВУ. Він подавав такі пропозиції: 1. Пропонуємо, щоб Ви очолили Комітет для проведення маніфестації в Бад Емсі, який організував би моральну та матеріальну основу реалізації Ваших контактів і планів, які Ви уже почали. 2. СКВУ зобов'язується покрити кошти Меморіальної таблиці та дати патронат через Раду для справ культури. 3. Радимо звернутися до КОГУЦ за підтримкою Вашому Комітетові та його акції. 4. Аналогічні акції провести і створити відповідні Комітети в Америці, Канаді, Бразилії, Аргентині та Австралії. За допомогою наукових інституцій і товариств провести наукові конференції, матеріали яких опублікувати мовами країн, в яких будуть проведені конференції [3].

Підготовка та організація цієї події тривала майже рік, бо німці не знали про такі історичні події пригноблення українського народу російським самодержавством і не вважали за потрібне проводити цю акцію. Але Ю. Бойко-Блохин, маючи великий авторитет у науковому і політичному житті Німеччини робив все для того, щоб переконати німецький уряд у потребі цієї акції. Відкриття таблиці планувалося 30 травня 1976 року. Гаслом цього відзначення було: “Невмирущість української культури й української ідеї”, на конференції буде прочитана доповідь Ю. Бойком на тему: “Україна: її минуле, сучасне та реакційна роль Бад Емського указу” [3].

З німецького боку професор знайшов симпатію у кількох визначних особах до започаткованої акції: Франц-Людвіг граф фон Штауфенберг, Його світлість Отто фон Габсбург, які були членами Бундестагу, а також, розуміється, Міністр-президент Франц-Йозеф Штраус.

Міністр-Президент Франц – Йозеф Штраус ... Він був найбільшою надією професора, бо між ними вже було активне листування у різних справах політичного значення. Але перш ніж Ю. Бойко до нього звернувся у справі Бад Емсу, професору уже перебігли дорогу москвофільські чинники, які відчули, яка готується для них “печеня”. Вони проінформували Штрауса, що ніякого Бадемського указу не існувало. Голова Баварської держави зажадав від професора докладної документації в усіх можливих ракурсах цієї відповідальної політичної справи. Професору потрібно було звернутися до радянських видань, які в 1926 р. самі ганьбили Бадемський указ. Він звернувся і до двох російських енциклопедій, що присвячувались цьому фактові. Проф. Ю. Бойко переклав брошуру, в якій група російських учених від імені Російської Імперської Академії в 1904 р. зверталась до російського уряду з проханням відзначити цей указ. Все це треба було перекласти на німецьку мову, що професор протягом місяця зробив, поставивши на перекладах свою позначку, підтвердженою печаткою Інституту славістики Людвіг-Максиміліанс-Університету, що переклади точно відповідають оригіналам. Все це пішло до Штрауса на розгляд, усім цим користувався Ю. Бойко в боротьбі проти фальшивок, поширюваних російськими колами, які, при звертанні до них за підтримкою, його не підтримали, приховуючи ворожу українству ганебну політику російського царя. І як підтвердження цього був документ з підписами керівників українських Організацій за океаном та Австралії про необхідність відзначення російського указу ганебною дошкою в Бад Емсі. Документ був написаний англійською мовою і свідчив, що за спиною професора стоїть світова авторитетна Українська письменницька організація. Та не тільки вона, але і політична Організація Українських Націоналістів під проводом Ярослава Стецька, який також звернувся до Й. Штрауса, просячи допомогти проф. Ю. Бойкові у проведенні цієї політичної акції – встановлення ганебної дошки, яка показала б усьому світові політику російського царизму супроти українства.

Роботи для полагодження всіх ювілейних заходів було багато, хоч і ще невідомо було, чи дозвіл від державних інстанцій прийде. Ювілейний день наближався. Керівники партії SPD затримували свою відповідь, надіючись, що справу не доведеться забороняти, бо вона згине через паперову тяганину і дата ювілею промине.

Бадемці насторожилися проти планів професора. Ніхто не хотів встановлення таблиці. Впливова членкиня партії SPD, директорка музею в Бад Емсі, Dr. Gertrud Bach виявила нехіль говорити з Ю. Бойком про ювілей, бо вона нічого не знає про українців, про їхню історію і не знає, чого вони хочуть. Лише після ознайомлення її з проблемою вона зможе впливати так чи інакше на справу ювілею. Професор їй відповів, що з огляду на політичну вагу справи їй треба спішно зорієнтуватися у проблемі українства, а тому він надсилав їй німецькомовну книжку "Історію України" нім. мовою Б. Крупницького і свій том "Taras Ševčenko. Sein Leben und sein Werk". Минали місяці. 21 січня 1976 р. вона відповіла професорові листом, що історію України читає із зацікавленням, поезії Шевченка дають їй насолоду, але Бадемська справа не розглянута. Професор розпачливо писав до цілого ряду чинників, але керманічі SPD ухилялися з відповідями. Листування дуже цікаве, варто було б читачам ознайомитися, бо це є історія невмирущої нашої мови і культури. Наведу хоч декілька листів.

Лист Ю. Блохина до д-ра Egon Klerich, 16 лютого 1976 року:

Вельмишановний Пане докторе Клерш!

Я дякую Вам, що Ви на прохання Графа Франц-Людвіг Штаффенберга про можливість спорудження дошки до 100-ліття підписання указу царя Олександра II в Бад Емсі прийняли рішення. Для орієнтації висилаю я Вам листування моє з керівниками Бад Емсу. Це є неприємна картина! Коли я минулого року був на цьому курорті мені не пощастило зустріти кого-небудь із членів CDU, але це виглядає, що без нашого політичного впливу там нічого не можна досягти. Якщо Ви знайдете можливість зі мною переговорити, я був би з задоволенням готовий відвідати Кобленц або Бонн, тим більше, що я, напевне, мушу їхати до Бад Емсу для дальших переговорів. Моє прохання про відзначення 100-ліття Бадемського указу призведе до того, що клімат українсько-німецьких відносин поліпшає. Питання, як цього досягти, могло б бути предметом нашого спільного обговорення.

З найкращими побажаннями, проф. д-р Ю. Бойко-Блохин.

Раптом, 23 квітня 1976 року, надійшов лист від д-ра Кніттеля, керівника Канцелярії Штрауса, про те, що Ф. Й. Штраус погоджується з планом спорудження таблиці й з усіма відзначеннями, пов'язаними з цим. У цій справі зазначалося в листі.

Лист д-ра Knittel до проф. Ю. Бойка-Блохина від 23. 04. 1976 р.:

За дорученням Міністр-Президента пана Ф.-Й. Штрауса, дякую Вам за Ваш лист від 6.04.1976 р., із доданими матеріалами.

Пан Й. Штраус прочитав уважно Ваші матеріали і є з Вами одної думки, що 100-ліття підписання "Емського указу" царем Олександром II, в такій формі слід зробити. Пропам'ятна таблиця в місті Бад Емс, була б необхідним способом в роковини як згадка про важкі роки, щоб зараз український народ пробудився з важливим рішенням.

Міністр-Президент уже написав лист до уряду Рейнлянд-Пфальц і просив про належну підтримку Ваших заходів. Я надіюся, що Ваше заплановане дійство досягне позитивного рішення.

З дружнім привітом, Д-р Кніттель.

Проф. Ю. Бойко листом до Міністр-Президента Ф. Й. Штрауса запросив його на відкриття таблиці. Запросив також і Графа Отто фон Габсбурга.

Лист Графа Отто фон Габсбург до Ю. Блохана, від 23. 06. 1976 р.

Вельмишановний професоре Блохин-Бойко,

на превеликий жаль, я не зможу взяти участь у відкритті пропам'ятної таблиці в Бад Емсі 25 червня 1976 року (він був тоді в Африці. – Д. Б.). Так хочу я Вам щонайменше сказати у цій справі, що я в думках буду з Вами, я бажаю Вам гарних і гармонійних зустрічей, а також успішного проведення цього заходу. Ця пропам'ятна таблиця буде нагадувати, що завжди правда перемагає, якщо такі люди є, які готові до кінця її захищати.

З сердечними вітаннями. Отто фон Габсбург.

Приватно професор довідався, що Штраус мав у цій справі телефонну розмову із Міністр-Президентом Rheinland-Pfalz Г. Кодем. Все раптом змінилося, дорога до відзначення 100-річного ювілею відразу відкрилася з усіма потрібними і непотрібними реверансами. Стало ясно, що тепер потрібні великі гроші, щоб захопити німецьке суспільство сенсацією. Підтриманий німецьким урядом професор міг би мобілізувати з допомогою грошей таку пропагандивну кампанію для української справи, яка б залишила тривалий слід. Але жах полягав у тому, що грошей не було, лише наполегливі зусилля здобути їх задовго до терміну відзначення. Змагався за це від “Слова” О. Тарнавський. Але керівництво Світового Конгресу Вільних Українців (СКВУ) заявило в листі до професора, що допомога може бути тільки символічною. Також не обіцяли вислати значно кількісну делегацію на відкриття таблиці. Але на таблиці мало бути написано, що вона споруджена волею СКВУ (!). Справу треба було робити оперативно з дуже малими грішми від Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині (ЦПУЕН), за сприянням маг. А. Мельника і за власні гроші “багатого” професора.

Як відомо, проф. Бойко вже вийшов з УВУ, і турботою ректора проф. В. Янева і його помічника проф. Г. Васьковича було створення на протипагу Ю. Бойкові громадської комісії (як завжди проти Ю. Бойка!). Комісія інтенсивно засідала і сперечалася, яким має бути текст таблиці. Там було вирішено, і без присутності Ю. Бойка, що відкриття таблиці здійснить ректор УВУ проф. В. Янів, хоча він і нічого не зробив у цьому напрямку. Ю. Бойко, ставлячи вище громадські справи, ніж свої заслуги в здійсненні цього заходу, скромно не суперечив. Тим часом проф. Ю. Бойко енергійно вживав заходів, щоб на відкриття таблиці з'їхались українці власним коштом з усієї Західної Німеччини, Бельгії, Голландії, Англії, Франції. Національне сумління зібрало понад сто осіб на день відзначення цієї дати – 27 червня 1976 року (Указ був виданий 30. 05. 1876).

Володимир Янів з патетичною промовою відкрив таблицю, залунали оплески. І раптом, зовсім несподівано, з гнівом виступив один із впливових “бандерівців” і заявив рішуче, що В. Янів не повинен був робити відслонення таблиці, що честь за проведення цього заходу належить проф. Ю. Бойкові, все це з моральною підтримкою Я. Стецька підготував Ю. Бойко. В. Янів і Ю. Бойко болісно пережили цю хвилину раптового виступу. Далі вся громада рушила до розкішного залу, де Ю. Бойко виступив із промовою, яка всебічно вияснила і факт заборони української мови, і шкідливу роль того акту в історії української культури. Промова переривалася кілька разів поштарем, який приносив вітальні телеграми від німецьких чиновників, адресовані на ім'я проф. Ю. Бойка. Це публічно підкреслило, що організатором справи був професор Ю. Бойко, а зміст телеграм свідчив, що деякі визначні німецькі діячі, вже визнали значення українства в культурно-політичній площині.

Найбільш зворушливим був лист від Його Величності Отто фон Габсбурга, висланий до Бад Емсу на ім'я проф. Ю. Бойка. З огляду на те, що Його Величність мав справи в Південній Африці, він не міг прибути на цю імпрезу:

Він писав: “... Але духовно я буду присутній. Нехай пропам'ятна таблиця нагадуватиме про те, що б там володарі не ухвалювали, наприкінці все-таки переможе правда, якщо тільки є такі, як Ви, люди, які готові до останнього за своє змагатися” [3].

Споруджена Мармурова дошка, встановлена на резиденції Олександра II “Vier Türme” гордо сповіщала:

“У цьому домі 30 травня 1876 року цар Олександр II підписав указ про заборону і кару за використання української мови. Доказом життєвої сили своєї культури встановлює українська спільнота цей пам'ятник.

Бад Емс, 1976. Світовий Конгрес Вільних Українців”.

(Вигляд таблиці з текстом вміщений вище, а також і в німецькій газеті “Lahn-Zeitung, Nr. 169, 31.07. – 1.08 1976”, текст теж був німецькою мовою).

В Архіві проф. Ю. Бойка-Блохина є лист проф. В. Кубійовича від 5 серпня 1976 р., який писав: “Ви позбулися турбот, пов’язаних з вшануванням “славної” пам’яті ганебного Емського указу. Наша громадськість мусить бути Вам вдячна за Вашу ініціативу і труд...” [3].

У 2007 р. Меморіальна дошка була знищена вандалами.

22.07. 2009 р. нова Меморіальна дошка була споруджена з ініціативи українського генерального консула Берліну п. Наталії Зарудної і її колег і встановлена на будинку “Vier Türme (Römer Str. 41-A).

29.05. 2016 року о 14 годині був проведений захід про відзначення 140-річчя від дня підписання ганебного указу Олександром II 30.05.1976 року, з ініціативи українського генерального консульства у Франкфурт на Майні, генерального консула п. Алли Польової. У виступі вона наголосила: “...І от українська мова лунає символічно на місці її заборони...!”. Відрадно, що у цьому заході взяла участь німецькі вчені й студенти. Доповіді українських і німецьких науковців чергуються з музичними творами українських композиторів. Як зазначила координатор розвитку українського МЗС, п. Ольга Жук: “Це не є похоронна акція, а спроба згадати про власну українську ідентичність і задуматися нині над станом української мови і культури...”. Серед учасників були професори і українські студенти із Кьольну, представники української діаспори, а також делегація із 5 осіб від “Німецько-українського наукового Об’єднання ім. проф.

Ю. Бойка-Блохина”, очолена президентом, проф., д-ром Дариною Блохин і віце-президентом проф. Gerhard Mey. Вона дала інтерв’ю для “Deutsche Welle”, звернувши увагу на історію спорудження першої Меморіальної дошки до 100-літнього ювілею, ініційованої проф. Юрієм Блохиним, багато українців і німців зізналися, що про це вони не знали. Нарешті німці усвідомили, що українці й білоруси є окремими націями, а не частиною великого російського народу. З приводу цього є виступ історика Гергарда Сімона із Кьольну, який наголосив, що державна доктрина Кремля нині мало відрізняється від російського царату:

“Ідеологія, яка має корені з XIX ст. про єдиний великоросійський народ – є доказом військової інтервенції Росії. Політична свідомість у значних колах Російської Федерації і до сьогодні не готова відмовитися від парадигми мислення XIX століття...”. А тому у свідомості багатьох бадемців і нині вселений страх і незнання правди, як і 40 років тому, у 1976 р., коли проф. Ю. Блохину доводилося боротися за правду, донести її німцям і все-таки добитися встановлення Меморіальної дошки до 100-літнього ювілею ганебного указу, підписаного Олександром II. Чи не пояснюється це фактом, що на відзначенні цього ювілею не був присутній мер міста й інші керівники німецького уряду? Добре, що хоч був заступник мера, Оскар Флек, який переконався, що українці організовані й провели мирний захід, який не потребував силових органів. Як бачимо, що немає підтримки українцям ні від німецької влади, ні від наших “старших” братів – росіян, які, на мій погляд, “окупували” райський куточок Бад Емс, як це було у XIX столітті. На вулицях мало від кого чути німецьку мову, а української взагалі я не чула, а тільки панує російська мова і це на німецьких землях. Як зазначив Гергард Сімон із Кьольну, “позитивне” сприйняття Росії до цих пір існує, а тому часом українцям важко достукатися до урядових німецьких чиновників зі своїми проблемами... Українцям потрібна підтримка, щоб Україна повернулася у правильне русло розвитку, щоб російський імперіалізм не святкував нову перемогу...”, – підсумував п. Сімон у своїй доповіді.

Ми віримо, що правда переможе і наша Україна, за висловом німецького філософа Й. Г. Гердера, який писав у “Щоденнику моїх подорожей” у 1769 р.: *“...стане колись новою Грецією: прекрасне підсоння цього краю, весела вдача народу, його музичний хист, родюча земля, колись прокинуться: тільки малих племен, яким чейже були колись греки, повстане велика, культурна нація і її межі простягнуться до Чорного моря, а відтіля ген, у далекий світ”*. Українцям слід цього не забувати. Єднаймося, любімося, будьмо твердої волі, знаймо чого ми хочемо й інші будуть нас поважати і любити, а перемога неодмінно прийде.

Список використаних джерел

1. *Архів* Музею Бад Емс. 2. *Архів-Музей* Родини Блохин в Переяслав-Хмельницькому університеті. 3. *Архів* Ю. Блохина. 4. *Блохин Д.* Епістолярна спадщина Юрія Бойка-Блохина. – Мюнхен-Тернопіль, 2014. – Том II. – 498 с. 5. *Тетеріна-Блохин Д.* Діяльність Юрія Бойка-Блохина в німецькому світі. – Переяслав-Хмельницький–Мюнхен, 2009. – 400 с. 6. *Dieter Weithoener.* Bad Ems, Stadt mit Gesicht. Bad Ems. – 1987. – S. 297–308. 7. *Hans-Jürgen Sarholz.* Bad Ems. Streifzug durch die Geschichte. Bad Ems. – 2010. – 119 s. 8. *Hans-Jürgen Sarholz.* Russische Gäste in Bad Ems. Bad Ems Hefte. – Nr. 269. Bad Ems. 2006. – 42 s. 9. *Dariana Blochyn.* Die wissenschaftliche und politische Tätigkeit von Jurij Bojko-Blochyn. Briefwechsel. Band I. 2012. – 513 s.

Дарина Блохин

**БАД ЭМС. РОЛЬ ПРОФ. ЮРИЯ БЛОХИНА В
СООРУЖЕНИИ МЕМОРИАЛЬНОЙ ДОСКИ ПРОТИВ РУССКОГО
ЯЗЫКОВОГО ГЕНОЦИДА**

В статье описаны события, связанные с открытием мемориальной доски в г. Бад Эмсе против русской языковой политики относительно украинской культуры, приуроченного 100-летию Эмского указа Александра II. Обозначенная роль в ее сооружении Юрия Блохина и украинских диаспорных обществ.

Ключевые слова: Эмский указ, Александр II, мемориальная таблица, украинский язык, украинская диаспора.

Daryna Blokhin

**BAD EMS. THE ROLE OF THE PROFESSOR YURIY BLOKHYN IN THE
CONSTRUCTION OF THE MEMORIAL TABLE AGAINST RUSSIAN
LINGUISTIC GENOCIDE**

This article describes the events associated with the opening of a memorial table in the Bad Ems against Russian linguistic policy about Ukrainian culture to mark the 100th Anniversary Ems decree of Alexander II. Outlined its role in the construction of Yuriy Blokhyn and Ukrainian diaspora societies.

Key words: Ems decree, Alexander II, memorial plaques, Ukrainian language, Ukrainian diaspora.